

СЕРГІЙ ГАЛЬЧАК

СИМОН ПЕТЛЮРА – ВІЙСЬКОВО – ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ, ЖУРНАЛІСТ, СЛАВЕТНИЙ СИН УКРАЇНИ

Цьогоріч виповнюється 100 років із часу трагічної події, що сталася в Парижі та болем озвалася у серцях мільйонів українців. Тоді, 22 травня 1926 р., в результаті операції радянських спецслужб був убитий більшовицьким агентом Самуїлом Шварцбардом Симон Васильович Петлюра – відомий військово-політичний діяч, Голова Директорії, Головний Отаман військ і флоту Української Народної Республіки.

Та увійшов він в історію, закрabuвався у народній пам'яті як вірний син України, незламний борець за її свободу і незалежність не лише завдяки сумлінному виконанню службових обов'язків на цих відповідальних посадах. Не менш відомий й як талановитий журналіст, творча особистість, безпосередньо причетна до витоків української журналістики.

Із нею Симон Васильович тісно пов'язав свою долю ще в період юності. З часом, проявивши неабиякий творчий хист і професійну інтуїцію, природний дар до живого публіцистичного слова, не полишив улюблену справу до останнього подиху. Військово-політична діяльність та журналістика тісно переплелись у його житті.

Народився він, як відомо, 22 травня 1879 року в Полтаві в сім'ї міщан козацького походження. Можливо, саме завдяки свободолюбству та доблесті зачинателів роду козацький дух генетично міцно вкоренився у глибинах його душі.

Початкову освіту здобув у церковно-парафіяльній школі. 1895 року вступив до Полтавської духовної семінарії. Однак світогляд допитливого юнака формувався під впливом Шевченкового «Кобзаря», творів Котляревського й історичної літератури. Із 1898-го р. належав до таємного українського самоосвітнього гуртка. В 1900 році, перебуваючи під великим враженням від виступу українського політичного та громадського діяча, публіциста, ідеолога української самостійності Миколи Міхновського, що відбувся у Полтаві на святкуванні річниці з дня народження Тараса Шевченка, вступив до лав Револуційної української партії (РУП). У 1901 р. виключений з семінарії через революційний і «мазепинський» дух.

Весною 1902 року в полтавській глибинці сталися масштабні селянські заворушення, в яких брали активну участь семінаристи губерньського міста, у т. ч. й недавній їхній колега С. В. Петлюра. Відтак, йому загрожував негайний арешт. Рятуючись від нього,

Симон Васильович зі своїм приятелем Прокопом Понятенком виїхав на Кубань, де певний час учителював у школі адміністративного центру краю – Катеринодарі.

Того ж року розпочав журналістську діяльність, дописуючи до періодичних видань. Перша його стаття, присвячена стану системи народної освіти на Полтавщині, опублікована в 1902 році у львівському «Літературно-науковому віснику», головним редактором якого був Михайло Грушевський [1].

Перебуваючи на той час у лавах Револуційної української партії (РУП), С. Петлюра організовує в Катеринодарі її регіональний осередок – Чорноморську вільну громаду, а своєму тимчасовому помешканні – таємну друкарню, що тиражувала антиурядові листівки та політичні відозви. Врештою ця революційна діяльність таки призвела до арешту в грудні 1903 року.

Лише в березні наступного року С. Петлюра прибуває до Києва, де долучається до конспіративної роботи рупівського руху, набуваючи авторитету як чільний політичний діяч національно-визвольної боротьби. Таємна поліція оголошує за Петлюрою імперський розшук.

Тому молодий революціонер і публіцист змушений емігрувати до більш демократичного Львова, де працює співредактором часописів РУПу «Селянин» і «Праця». У Галичині Симон Васильович налагоджує контакти з І. Франком, М. Грушевським, В. Гнатюком і М. Ганкевичем. Знайомство з цими відомими людьми Прикарпатського краю органічно наснажує енергійного наддніпрянця пафосом боротьби та революційної звитяги. У Львові він студіює курс Підпільного Українського Університету, в якому викладання проводив увесь цвіт місцевої наукової інтелігенції [2].

У жовтні 1905 р. повернувся до Києва. Після розколу РУПу вступив до Української соціал-демократичної робітничої партії, обраний до її ЦК [3, с. 179].

У січні 1906 року за скеруванням Центрального Комітету (ЦК) Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) Петлюра опиняється у Санкт-Петербурзі. На берегах Неви він захоплено редагує щомісячник УСДРП – часопис «Вільна Україна», але незабаром повертається до Києва. Тут, за рекомендацією М. Грушевського, працює відповідальним секретарем газети «Рада», що видавалася т. з. Радикально-демократичною партією, а згодом публікується в часописі «Україна», друкується у легальному виданні УСДРП «Слово», яке згодом очолив як редактор.

Отже, на той час він стає вже достатньо відомим журналістом.

Під час Першої світової війни Симону Петлюрі довелося чимало спілкуватися із солдатськими масами, глибоко розуміти їхні настрої, проблеми, а відтак – серед простих фронтовиків він спромігся набути

авторитету та популярності... Шана й повага серед рядових солдатів, його громадська активність... висунули цього українського патріота на чільне місце провідника вітчизняного військового руху. Як голова Контрольної Колегії Земського Союзу на Західному фронті Петлюра брав участь у конференції Української соціал-демократичної робітничої партії, що проходила в Києві 4 – 5 квітня 1917 року, на якій обирається членом ЦК УСДРП і призначається головним редактором друкованого органу партії – «Робітничої газети» [2].

Далі – «організатор Українського з'їзду Західного фронту (квітень 1917), де обраний головою Української фронтової ради. Учасник I та II Всеукраїнських військових з'їздів у Києві, де був двічі обраний головою Українського Генерального Військового комітету. Член Української Центральної Ради. У червні 1917 обраний до складу Генерального Секретаріату, ініціював та активно впроваджував українізацію у війську. У листопаді – грудні 1917 – Генеральний секретар (міністр) з військових справ... 9 травня 1919 р. обраний Головою Директорії УНР. 19 липня того ж року прийняв на себе командування Армією УНР на правах Верховного Головнокомандувача...» [3, с. 179 – 180].

Впродовж 1918 – 1920 рр. С. В. Петлюра неодноразово відвідував Вінницю та терени Вінниччини. «У Вінниці: 12 – 14.12.1918 брав участь у Державній нараді Директорії; перебував з перервами протягом 02.02 – 14.03.1919; 14.08 взяв участь у похороні жертв більшовицької ЧК, 06.09 завітав на нараду з місцевими громадськими діячами; 27 – 28.10 провів політичну зустріч та військову нараду з Є. Петрушевичем та Начальною Командою Галицької армії; 05.05.1920 завітав; 15 – 17.05 взяв участь в урочистостях з нагоди візиту Ю. Пілсудського; 28.05 – 01.07 перебував, працюючи у стінах Військово-похідної та Цивільної канцелярії (нині вул. Симона Петлюри, 15). Відвідав Вапнярку з оглядом гарнізону в серпні та 01.10.1919. На станції Козятин у 1918: 11.12 провів переговори з німецьким командуванням; 18.12 підписав постанову про усунення від влади гетьмана П. Скоропадського. На станції Жмеринка у 1919: 11.08 здійснив візит до вояків, що визволяли місто; 16 – 17.09 провів переговори з американською та румунською військовими місіями; 02.10 відвідав місію Червоного Хреста; 10.10 був присутній на урочистій присязі Штабу Дієвої армії УНР на вірність Республіці; 04.11 провів нараду за участі Директорії та Уряду УНР, Диктатури ЗУНР. 19.10.1919 відвідав Могилів-Подільський для огляду наданого військового майна з території Румунії. 06.05.1920 і районі Ямполья відвідав військо на чолі з М. Омеляновичем-Павленком, що повернулось із Зимового походу» [4].

З ініціативи С. Петлюри у вінницький період Директорії УНР український уряд почав створювати армію в 300000 осіб для

боротьби з ворогами української державності [5]. Однак реалізувати задумане завадило чергове «пришестя» більшовиків. Українська революція пішла на спад.

У той скрутний момент Головний Отаман через пресу, зокрема друкований орган Вінницької української ради – газету Хвиля», звернувся до всіх повстанців, окремих відділів, що самостійно виступили на боротьбу проти «насильника» – московського комуніста, в якій закликав: «Коли ми будемо битись не поодинці, а організовано, вкупі, коли ми будемо бити ворога не з розчепіреними пальцями, а міцно стислим кулаком, тоді наша боротьба буде успішною...» [6].

Варто зауважити, що друковане слово у той час виконувало особливу роль. Як зауважує відомий подільський науковець Віталій Гандзюк, «газети були трансформованим інстинктом самозбереження нації, реальною потребою, що тамувала інформаційну спрагу громадян» [7].

Згодом українські збройні сили відійшли за Збруч.

В еміграції, починаючи з 1923 року, Симон Петлюра засновує та редагує на чужині низку воєнно-історичних журналів і літературних альманахів. Деякі з них, наприклад, «За державність», «Табір» виходять друком аж до початку Другої світової війни. Видання носили антирадянський характер і були лояльними до польської влади...

На початку 1925 року Петлюра організував видання тижневика «Тризуб», який швидко набув широкого розголосу по усіх частинах Земної кулі, де була українська еміграція. Петлюрівський часопис «Тризуб» став бажаним гостем у далекому Харбині, за ним питає діаспорська громада Канади, Сполучених Штатів, Аргентини, Бразилії. Журнал читали навіть у Бельгійському Конго і на Зондських азійських островах [2].

«Співпрацювала в «Тризубі» майже уся еліта українських патріотів-емігрантів», – згадує у своїй монографії історик Василь Іванис [8]... Дуже часто містилися у «Тризубі» матеріали авторства Симона Петлюри. Тижневик набув заслуженого авторитету серед зацікавленого читача і став практично офіційним друкованим органом Української Народної Республіки в екзилі [2].

Загалом Петлюра впродовж життя дописував, друкувався або співпрацював у таких періодичних виданнях: «Добра новина» (Львів, 1903), «Обласное Обозрение и Вестник Казачьих Войск» (С.-Петербург, 1903), «Праця» (Львів, 1904 – 1905), «Селянин» (Чернівці, 1903, Львів, 1904), «Київська старина» (Київ, 1904), «Воля» (Львів, 1905), «Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка» (Львів, 1905), «Вільна Україна» (С.-Петербург, 1905), «Літературний Науковий Вісник» (Львів, 1902 – 1907), «Слово» (Київ, 1907 – 1909),

«Україна» (Київ, 1907), «Образование» (С.-Петербург, 1908), «Голос минувшого» (С.-Петербург, 1913), «Украинская жизнь» (Москва, 1912 – 1917), «Книгарь» (Київ, 1917 – 1919), «Трибуна України» (Варшава, 1923), «Табір» (Каліш – Варшава, 1923), «Тризуб» (1925 – 1926). У вищезазначених виданнях Петлюрою опубліковано 125 статей, заміток, кореспонденцій, памфлетів, рецензій з аналізом актуальних подій і суспільно-політичних явищ тогочасної України. Перу Симона Петлюри належать такі літературознавчі праці, як «Іван Франко – поет національної честі» (1913), «Незабутні» (1918), «Сучасна українська еміграція та її завдання» (1923). Петлюру знаходимо й серед авторів фундаментальної монографії «Галичина. Буковина. Угорська Русь» (1915) [2]. За матеріалами Бібліотеки ім. С. Петлюри у Парижі [9], у нього як журналіста протягом років було декілька авторських псевдонімів і криптонімів. А саме: В. Марченко, В. Салевський, Г. Рокитний, О. Ряст, Святослав Таток, Зілот, СТ, Симон, С. Торнтон та ін. [2].

Саме таким, патріотом, творчою особистістю, зафіксувався він у реальному світі. Радянська ж влада протягом багатьох десятиріч нав'язувала суспільству, світовій спільноті власний наратив: комуністична пропаганда закорінювала у масовій свідомості поняття «Петлюра», «петлюрівщина», «петлюрівці» як ворожі, шовіністичні, буржуазні, антибільшовицькі явища.

Тому досить відродно, що у роки незалежності України, правда, врешті, зійшла над горизонтом. Відтепер належно вшановується пам'ять незламного борця за кращу долю рідної держави. У свідомості українців, зокрема вінничан, Симон Васильович Петлюра постає справжнім сином Матері-України: у 2014 р. на фасаді залізничного вокзалу Вінниці відкрито меморіальну дошку на честь союзу Петлюри та Підсуського. У Вінниці на його пошану названо вулицю (2015), відкрито один із перших в Україні пам'ятник на його честь (14.05.2017) [10].

Більше того, 25 травня 2023 р. у Жмеринці відкрили пам'ятний знак колишнім ученицям місцевої гімназії 15-річним Надії Дзюбенко, Лідії Золотоверховій та ще 43-м дівчатам, яких радянська влада розстріляла. А вбили їх тому, що вони зустріли Симона Петлюру у вишиванках та зі співом «Ще не вмерла України...», коли голова Директорії УНР восени 1919 року приїхав до Жмеринки. Радянська влада вважала їх націоналістками та контрреволюціонерками... [11].

Отже, є всі підстави вважати Симона Васильовича Петлюру неординарним військово-політичним діячем, незламним борцем за волю та незалежність України, справжнім її сином-патріотом, а також талановитим журналістом, що переконливо доводить його масштабна публіцистична та газетярська творча спадщина. На

відміну ідеологічних наративів, нав'язуваних громадськості московською більшовицькою владою, пам'ять про нього має бути справедливою й вічною.

Список використаних джерел

1. URL : uk.wikipedia.org/wiki/Петлюра_Симон_Васильович (дата звернення : 05.05.2026 р.)
2. Кривозюк Л. П. Журналістська діяльність Симона Петлюри. URL : vlp.com.ua/files/40_0.pdf (дата звернення : 28.04.2026 р.)
3. Гальчак Сергій. Вінницькі сторінки вітчизняної журналістики доби Української революції (1917 – 1920 рр.), Розстріляного Відродження. Вінниця: ПП. Балюк І. Б., 2020. 216 с.
4. Українська революція (1917 – 1920) в іменах: вінницькі сторінки : біографічний довідник / упоряд. Т. Р. Каросєва, відп. за вип. Ю. А. Зінько; Вінницька ОДА, Вінницька обл. рада, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. С. 169 – 170.
5. Лисий А., Лойко О. До питання про перебування Директорії в Вінниці у лютому – березні 1919 р. // Українське минуле та сьогодення, майбутнє : зб. наук. пр. К., 1999. С. 200.
6. Хвиля. 1920. 18 травня.
7. Гандзюк В. О. Часописи Поділля в процесі творення державницької ідеології українців (1917 – 1920 рр) : Монографія. Вінниця: ФОП Данилюк В. Г., 2009. С. 78.
8. Іванис В. Симон Петлюра – Президент України (1879 – 1926). Торонто : Вид-во «5 станиці Союзу бувших українських вояків». 1952. 255 с.
9. Петлюра С. В. Народе Український: Вибрані статті, листи, документи. Харків: Лівий берег. 1992. 152 с.
10. Гальчак Сергій. Вінницькі сторінки вітчизняної журналістики доби Української революції (1917 – 1920 рр.), Розстріляного Відродження. Вінниця: ПП. Балюк І. Б., 2020. С. 181.
11. З любов'ю до малої батьківщини: діяльність Вінницької обласної організації Національної спілки краєзнавців України (2023 р.) (Записки з щоденника): Книга 8 / Автор-упорядник С. Д. Гальчак. Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2024. С. 69 – 70.

Гальчак Сергій – доктор історичних наук, професор кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, академік Української академії історичних наук.